

DR. TUBA KARAHİSAR - MAKALE

Küreselleşmenin Tanımı

Küreselleşme teriminin bilimsel literatürdeki kullanımı oldukça yenidir. 1960'larda McLuhan, iletişim alanındaki gelişmeleri değerlendirirken dünyanın elektronik "küresel bir köy"e dönüştüğünü söylediğinde, gördüğü ilgi iletişim çalışmalarıyla sınırlı kaldı.

Terim, 1980'lere kadar "dağınık ve sürekli olmayan" bir biçimde kullanıldı. 1980'li yılların ikinci yarısında küreselleşme terimine ilgi arttı. (Robertson, 1999: 22). 1990'larda küreselleşme mutluluğumuzun ya da mutsuzluğumuzun parolasına dönüşen moda bir deyim haline geldi. (Bauman, 1999: 7) ve toplumsal bilimler sözlüğünde anahtar konuma sahip olması gereken bir terim olarak teşvik gördü (Giddens, 1997: 54).

Küreselleşme hem dünyanın küçülmesi hem de bir bütün olarak dünya bilincinin güçlenmesi (Robertson, 1999: 21) daha öz bir ifadeyle "bir dünya süreci" (Hall, 1998: 38) olarak tanımlanmaktadır. Giddens ise küreselleşmeyi (1997:66) "uzak yerleşimleri birbirine, yerel oluşumların millerce ötedeki olaylarla biçimlendirildiği ya da bunun tam tersinin söz konusu olduğu yollarla bağlayan dünya çapındaki toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması" olarak tanımlar. Toplumsal ilişkilerin yoğunlaşması "yüksek modernlikle gelen zaman-mekan ayrışmasının" genişlemesinin bir sonucudur ve böylelikle, "insanlık tarihinde ilk defa insanların ve toplumların

küresel ölçekte ilişkileri” (Giddens, 1991:32) gerçeklik kazanmış olur.

Küreselleşmeyi “zaman-mekan sıkışması” olarak tanımlayan David Harvey, bu sıkışma sonucunda, dünyaya bakış tarzımızda çok köklü değişikliklerin olduğunu vurgular. Harvey “sıkışma” terimiyle “hayatın hızının artışı”nı ve “mekânsal engellerin aşınması”nı ifade eder. Mekânı kat etmenin aldığı zaman 1500’lerden 1960’lara kadar 70 kat küçülmüştür; 1500-1840 arası atlı arabalar ve yelkenli gemilerle saatte en fazla 16 kilometre mesafe kat edilmekteydi, 1850-1930 arası buharlı lokomotifler saatte ortalama 100 km., buharlı gemiler ise saatte 60 km. hız yapabiliyordu. 1950’lerde pervaneli uçaklar saatte 160-640 km. ve 1960’larda jet yolcu uçakları saatte 800-1100 km. hız yapabilmektedir (Harvey, 1999:2701). Eşya ve insan nakletme hızında 1500’lerden günümüze dek görülen baş döndürücü gelişme, simgelerin nakledilmesi alanında daha da ileri boyutlara varmıştır.

Morley ve Robins, David Harvey’in “zaman ve mekân sıkışması” tanımına ilave olarak, bu “sıkışma” sonucu küreselleşmeyi anlık ve derinliği olmayan bir dünyanın yaratılması olarak tanımlar. İletişim alanında yaşanan gelişmeler değerlendirildiğinde, dünya üzerindeki sınırların kalktığı anlam mekanlarının sabitliklerini kaybettiği ve her şeyin sadece akış halinde olduğu bir mekânın-mekânsızlığın var olduğu bir dünyadır bu (Morley ve Robins, 1997: 160).

Bu hegemonyanın merkezi ise net olarak anlaşılmamaktadır. Amerikan kültür endüstrisi tüm dünyaya kitle kültürünü ihraç ederken, Japon sermayesi Amerikan kültür sanayinin önemli şirketlerini ele geçirmiştir. Geleneksel olanı dışlamadan modernleşmesini başarıyla tamamlayan ve Batı tipi modernliğe bir alternatif oluşturan Japonya, kültür sınırlarını en iyi koruyan ülkelerin başında gelirken bugün Amerika eksenli kitle kültürünün dünyaya yayılmasından para kazanmaktadır. Bu ilişkiler, neyin ne kadar Amerikan, ne kadar Japon olduğu; yabancı televizyon programları Türkiye’deki kanallar tarafından kopya edildiğinde bunların ne kadar Türk kültürüne ait olduğu konusunda karar vermeyi de zorlaştırmaktadır.

Küreselleşmeyi Ortaya Çıkaran Tarihsel Koşullar

Küreselleşme, toplumsal ilişkilerin giderek dünya ölçeğinde genişlemesi olarak algılandığında yeni bir olgu değil yeni bir tanımdır. Bu tanımın sosyal bilimlerde 1980’lerde ortaya çıkmasının

sosyolojik nedenleri üzerine eğildiğimizde 1945 sonrası dünyanın ekonomik, siyasal ve kültürel açıdan tek bir mekân olarak algılanmasını kolaylaştıracak gelişmelerin hızla arttığını, başka bir ifadeyle küreselleşme sürecinde ciddi bir yoğunlaşmanın yaşandığını gözlemleriz. Bu gelişmeleri kabaca şöyle sıralayabiliriz:

Dünya barışının sağlanması amacıyla neredeyse dünya devletlerinin tamamının işbirliğiyle oluşturulan ve en somut küresel kurum olarak kabul edilen BM'nin kurulması; dünya devletlerinin ekonomik açıdan (gelişmiş, az gelişmiş; birinci dünya, üçüncü dünya ayrımı) siyasal açıdan (Doğu bloğu, Batı bloğu ve Bağlantısızlar) ve askeri açıdan (NATO, Varşova Paktı) gibi belirli kamplar içinde yer alarak dünyadaki konumlarını belirlemesi; Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nin kabulü ve insan haklarının küresel bir sorun haline gelmesi; uluslarüstü sivil hareketlerin artması; dünya vatandaşlığı ve dünya toplumu düşüncesine ilginin artması, uluslar üstü ekonomik, siyasi ve kültürel organizasyonların yayılarak ulus devletlerin meşruluğunu ve egemenliğini zor duruma sokması ve bunun sonucu olarak yeni kimlik arayışlarının doğması; uzay çalışmaları, kurguları ve gezegen bilincinin yerleşmesi; sanayileşmenin bir sonucu olarak risklerin küreselleşmesi, küresel ısınma, çölleşme, nükleer sorunların sınır ötesi etkiler göstermesi vs. bu sorunlar karşısında küresel çözüm arayışları;1973 Ekonomik Krizi'nin dünyadaki etkilerinin bütün devletlerde kendini göstermesi, 1968 gençlik hareketleriyle birlikte modernizmin kültürel kalıplarının ve Aydınlanma Düşüncesi'nin sorgulanmaya başlanması, politika yapmanın klasik yollarına ve siyasal partilere olan ilginin azalması; bir mekân olarak dünyayı ve bir tür olarak insanlığı merkeze yerleştiren hareketlerin (barış hareketleri, çevreci hareketler, feminist hareketler) hızla yayılması, 1989'da Doğu Bloku'nun çöküşüyle birlikte dünyanın tek merkezli olarak algılanmasıyla birlikte yeni kimlik mekânlarının oluşması (Robertson, 1990:27; Waters, 1995).

Günümüzde gerçeklik kazanmış olan küresellik ise, 5-6 yüzyıllık birikimsel bir sürecin ürünüdür. Bu sürecin başlangıcı olarak, düşünsel boyutta, 15.yy ın başlarında Batı'nın Ortaçağ'dan çıkışıyla birlikte birey ve insanlık düşüncesinin gelişmesi (Robertson, 1990:26), coğrafi boyutta 15.yy ın sonlarında yeni dünyanın keşfi (Spybey, 1996:1) maddi boyutta ise 16. yy da kapitalist dünya ekonomisinin kurulması (Wallerstein, 1993:148) alınabilir.

Ekonomik Küreselleşme

Sosyal bilimler alanında küreselleşmeyle ilgili ilk sistematik çalışmalar Wallerstein'in "The

Modern World System” adlı eseriyle başlar. Bu eserde, dünya “kapitalist dünya - ekonomi” tarafından biçimlenen bir toplumsal sistem olarak ele alınır ve toplumlar üstü bir sosyolojik çözümlene yapılır.

Wallerstein (1993:146)’a göre 16. yy dan itibaren kapitalist dünya ekonomi veya modern dünya sistemi olarak adlandırabileceğimiz özgül bir sistem Avrupa’da ortaya çıktı ve 19.yy’ın ikinci yarısında yeryüzünün bütün bölgelerini kendi toplumsal işbölümüne eklemeyinceye kadar yayılmaya devam etti. Toplumsal iş bölümünün sınırları genişleyerek çok sayıda toplumu ve kültürel alanı kapsadığı için Wallerstein bir dünya ekonomiden bahseder. Küresel ölçekte ekonomik birlik sağlanmış olmasına rağmen, dünya siyasi olarak bütünleşmemiş veya siyasi mekân haline gelememiştir. 20. yy da ise BM’nin varlığı ile tüm devletler devletlerarası sistemin bir parçası haline geldi.

Kapitalist dünya- ekonominin merkezi Avrupa olduğu için, bu sistemin yayılması Avrupa hegemonyasının yayılması anlamına gelir. Avrupa gücünün yayılması, dünyanın diğer bölgelerinde yerel kültürlerin ve geleneksel yaşam biçimlerinin üzerinde yıkıcı etkilerde bulunmuştur. (Giddens, 2000:199) Avrupa’nın hegemonik gücünün yayılmasının en önemli iki biçimi, Yeni Dünya’nın ilkel topluluklarının yok edilerek Avrupalı yerleşimine açılması ve Asya ve Afrika’da sömürgeler oluşturmak olmuştur. 16.yy dan 1914’e kadar önemli bir ekonomik birikime sahip olan Avrupa, bu birikim sayesinde ekonomik üstünlüğünü 2. Dünya Savaşı’na kadar sürdürebilmiştir. Bu tarihten itibaren dünya ekonomisi ABD’nin hegemonyası altında varlığını devam ettirmektedir.

Küresel ekonominin gerçekleşmesinde, hiç şüphesiz kapitalistlerin kârlarını sürekli arttırma arzusu temel sürükleyici etkidir. Kapitalizmin ilk dönemlerinden beri uluslar arası boyutta olmuştur (Giddens, 1997:61). Waters da küresel ekonomiyi kapitalizm merkezli olarak açıklar ve günümüzün küresel ekonomisini “küresel kapitalizm” olarak adlandırır. Waters’a göre ekonomik küreselleşme günümüze kadar 5 aşamadan geçmiştir (Waters, 1997:76).

- *Merkantil Kapitalizm ve Sömürgecilik (1500-1800)*: Bu dönemde çok uluslu şirketlerin ilk örnekleri ortaya çıkmıştır. Bunlar devlet teşvikiyle sömürge bölgelerin doğal kaynaklarını sömürgeci ülkelere aktaran imtiyazlı şirketlerdir.

- *Müteşebbis ve Finansal Kapitalizmi (1800-1875)*: Mal sağlama ve tüketici pazarın kontrolünün doğuş aşamasıdır. Taşımacılık ve alt yapı alanlarında finans çevrelerinin büyük ölçekli yatırımları bu dönemde gerçekleşmiştir.

- *Uluslararası Kapitalizm (1875-1945)*: Kaynak elde etme ve Pazar oluşturma yatırımlarında hızlı yayılma ve ABD merkezli uluslar arası kartellerin büyüme aşamasıdır.

- *Çok uluslu Kapitalizm (1945- 1960)*: Doğrudan dış yatırımda Amerikan hâkimiyetinin gerçekleştiği ve ekonomik emperyalizm ile çok uluslu şirketlerin hızlı yayıldığı dönem.
- *Küresel Kapitalizm (1960 sonrası)*: Kaynak ve Pazar arayışı yerini yatırımların verimli bir şekilde gerçekleştirilebileceği alanların aranmasına bırakmıştır. Avrupa ve Japonya merkezli çok uluslu şirketlerin sayısı ve gücü hızla artmaktadır.

20.yy da kitlesel üretim ve tüketimin meydana gelmesi; sermaye, emek ve malın hızlı ve güvenli taşınabilir olması ve uluslar arası anlaşmalar sonucu dünya pazarı yüksek oranda birleşmiş; bu durum varlık amaçları kar olan şirketler için büyük fırsatlar doğurmuştur. Şirketler yatırımlarını yapmak için artık ulus devletlerin sınırları içinde uygun bölgeler aramakla yetinmemekte tüm dünyayı yatırım ve Pazar alanı olarak değerlendirmektedir. Yurtsuzlaşan sermayeyi kendi topraklarına çekmek için ulus devletler bazı açılardan egemenliklerinden taviz vermek durumunda kalmaktadır. Artık bazı ülkeler bir zamanlar sahip oldukları özerkliklerini kaybetmiştir (Hobsbawm, 1995:214).

Aşırı Küreselleşmeciler

Bunlar radikaller diye de anılmaktadırlar. Bunlara göre endüstri uygarlığının bir ürünü olan ulus devlet, küreselleşme sürecine paralel olarak önemini yitirmiştir. Artık küresel piyasa, politikanın yerini almaktadır; çünkü piyasa mekanizması hükümetlerden daha rasyonel çalışmaktadır. Küresel piyasanın gelişimi, toplum içinde daha yüksek rasyonaliteye işaret etmektedir. Günümüzde politikacılarla daha az ilgileniyoruz; çünkü hayatımızdaki önemlerini ve etkilerini kaybetmişlerdir. Politikalar yerel ya da ulusal ölçekte hala etkili olsalar bile, küresel ekonominin hareketlerini etkileyebilecek güce sahip değillerdir. Bu anlamda dünya ülkelerinin çoğunda, vatandaşların politikayla daha az ilgilenmeleri ya da politikacıların vatandaşlar üzerinde daha çok hayal kırıklığı yaratıyor olmaları küreselleşme sürecinin bir sonucudur (Giddens, 1999, s.56).

Bir diğer ifadeyle aşırı küreselleşmecilere göre, *piyasalar artık devletlerden daha güçlüdür*. Devletlerin otoritesindeki bu gerileme ise, diğer kurumlar ile birliklerin ve yerel/bölgesel otoritelerin artarak yaygınlaşması şeklinde görülebilir. Radikal/aşırı küreselleşmeciler, dünya

toplumunun, geleneksel ulus devletlerin yerini almakta olduğunu (ya da alacağı) ve yeni toplumsal örgütlenme şekillerinin belirmeye başladığı düşüncesindedirler. Ancak bu grup içinde yer alanlar, homojen bir görünüm arz etmemektedirler. Örneğin neo-liberaller, devlet gücü üzerinde piyasanın ve bireysel otonominin başarısını memnuniyetle karşılarken, aynı grup içinde yer alan neomarksistler (ya da radikaller), çağdaş küreselleşmeyi, baskıcı küresel kapitalizmin temsilcisi olarak değerlendirmektedirler. Fakat bu ideolojik yaklaşımlardaki farklılıklara rağmen, bugün giderek artan bir biçimde bütünleşmiş küresel bir ekonomin mevcut olduğuna ilişkin düşünceyi de paylaşmaktadırlar (Held, McGrew, Goldblatt ve Perraton., s.2-4).

Küreselleşme Karşıtları

Radikal/aşırı küreselleşmecilerin tam karşısında yer alan bu grup, kuşkucular olarak da anılmaktadır. Giddens'in (1999, s.56) deyimiyle küreselleşmeye her konuda kuşkuyla yaklaşmaktadırlar. Yaşadığımız dünyada *hiçbir şeyin yeni olmadığını* iddia etmektedirler. Kuşkucular, küreselleşmenin geçmişine (19. yüzyıla) bakarak, o dönemde de önemli derecede para ve mal hareketinin oluşmuş olduğunu söylemektedirler. Günümüzde hala bir çok ülkenin oldukça katı bir biçimde uyguladıkları ulusal sınır kontrollerine karşılık, 19. yüzyılda insanların pasaport bile kullanmadıklarını iddia ediyorlar. Kuşkucular, dünya ekonomisinde duvarların kaldırılması yönündeki günümüzde yaşanan gelişmelerin, 100 yıl öncesine benzer bir duruma geri dönüşten başka bir şey olmadığını iddia ediyorlar. Kısacası, *küreselleşmenin yeni bir süreç olduğunu kabul etmiyorlar*

. Herkesin bu terimle bu kadar ilgili olmasını

zamanın ideoloji

haline gelmesine bağlıyorlar. Onlar için küreselleşme,

refah devletini

yok edecek

minimal devlet

ve hükümeti amaçlayan çevrelerin sık sık kullandığı basit bir terimdir.

Bu grubun bazı üyeleri, küreselleşmeyi, *kapitalizmin savaştı olmayan yeni işleyiş mantığı* ya da jeo-ekonomik emperyalizm olarak değerlendirirken (Gerbier, s.105-116); Chomsky gibi bazı ünlü düşünürler de, kar peşinde koşan *mega-işletmelerin, totaliter kurumların tiranlığı* olarak nitelemişlerdir.

Bu gruba göre *küreselleşme, beklenilmeyen bir şey değildir*; sadece bu süreç aşırı küreselleşmeciler tarafında abartılarak bir *efsane*

haline getirilmiştir. Dünya ekonomisi geçmişte olduğundan daha az bütünleşmiştir. Bunun yanında ulusal hükümetler, uluslararasılaşmanın edilgen mağdurları değildirlir.

Bunun yanında küreselleşme sürecinin karşısında gelişen bölgeselleşme, küreselleşmenin bir ara istasyonu değil, tam aksine alternatifidir. Dünya küresel bir uygarlık yerine, yeni anlayışlar çerçevesinde bölünmeye doğru gitmektedir. *Küreselleşme, bir bütünleşmeyi değil, farklı kültürler, farklı uygarlıklar ya da bölgeler arasında yeni çatışmaları beraberinde getirecektir* . Yine bu grup, dünya ekonomisi içerisindeki eşitsizliğe dikkat çekiyor ve bunun dünyada neo-liberallerin dediği gibi, küresel bir uygarlığın doğuşundan ziyade, köktendinciliğin ya da saldırgan milliyetçiliğin doğuşuna yol açacağını savunuyorlar.

Uluslar arası boyutta ticari girişimcilik yeni bir olgu değil, hatta kapitalizmin ortaya çıkışından daha eskidir. Modern dönemden önce uzak coğrafyaları birleştiren önemli ticaret yollarının var olduğunu biliyoruz. Bunların en önemlilerinden biri Hindistan ve Çin'i Avrupa'ya bağlayan İpek Yolu'dur. Rönesans döneminin başında İtalya'da ticaretin uluslar arasılaşmasına katkıda bulunan önemli ticaret ve finans merkezleri bulunmaktaydı.

Modern kapitalist dönemde 17. ve 18. Yy. larda sömürge bölgelerin kaynaklarını, İngiltere ve Hollanda gibi merkez ülkelere aktaran ve sömürgeci devletler tarafından bir takım ayrıcalıklar verilen ticaret şirketleri mevcuttu (Waters, 1995:76; Hirst ve Thompson, 2000:45). 19.yy. ın ikinci yarısından itibaren Avrupa'da yaşanan birikim bunalımı 1910'lardan itibaren de montaj hattının devreye sokularak imalat sanayinde üretimin verimlilişmesi ve artışı, Batı dünyasının dışında kalan yerleri pazara dönüştürme arayışlarını başlattı. Bu aynı zamanda dünya dış ticaretinin artışı anlamına geliyordu.

Ekonomik küreselleşmenin kaynağı ticarettir. Ticaret coğrafi olarak uzak mesafelerdeki ürünleri ve müşterileri birbirine bağlarken, aynı zamanda farklı kültürler ve kimlikler arasında karşılıklı bağımlılık biçiminde bir ilişki kurulmasını sağlar. Ticaret yoluyla gerçekleştirilen uluslar ötesi ilişkiler, küresel ölçekte hayat tarzlarının ortaklığı için fırsatlar oluşturarak devletler arası ilişkiler zora sokar (Waters, 1995:66). Bugün ulus aşırı ticari şirketlerin ellerinde çok önemli bir ekonomik güç bulunmaktadır. Bu güç devletlerin siyasetlerini önemli ölçüde etkiler. Ama devletler, toprak bütünlüğü ve şiddet araçlarının kontrolüne sahip olduğu için, ulus aşırı şirketler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar, devletlerle rekabete giremeyecekleri alanlar bulunmaktadır.

Sermaye ve Yatırımların Küreselleşmesi

Ekonomik küreselleşmenin en fazla ilerlediği alan finans pazarıdır. Son yıllarda para nakil ortamlarında ve maddi olmayan malların üretiminde önemli gelişmeler yaşanmasıyla birlikte (Waters, 1995:124), gümrükler para transferinde etkisiz hale gelmiş sermaye tam anlamıyla ulusal niteliğini kaybederek yurtsuzlaşmış ve küresel bir nitelik kazanmıştır. İnternet sayesinde para transferi dünya ölçeğinde anında gerçekleşebilmektedir. Elektronik para sayesinde tek bir dünya imgesi günlük gerçeklik haline gelmiştir (Kobrin, 1997:66). Elektronik yollarla para transferinin bir ülkeden diğer bir ülkeye anında gerçekleştirilebilir olması; döviz, hisse senedi ve faiz gibi yatırım araçlarının birinden diğerine anında dönüşümlerin yapılabilmesi ulusal ekonomiler içinde çok kısa bir süre içinde büyük dalgalanmaların olmasına yol açmaktadır (Scholte, 1997:439).

Küresel Şirketler ve Küresel Ekonomik Organizasyonlar

Ekonomik küreselleşmenin aktörleri çok uluslu şirketler veya ulus ötesi şirketler olarak da adlandırılan küresel şirketler ile uluslar arası organizasyonlardır.

Ekonomik küreselleşme bir takım korku ve umutları beraberinde getirmiştir. Bu korkuların ve umutların odağı ulus aşırı şirketler ve çok uluslu girişimciliktir (Waters,1995:75). Ulus devletler, bir taraftan ulus aşırı şirketlerin kendi ülkelerine yatırım yapmalarını ve kredi vermelerini sağlamak amacıyla birbirleriyle yarış içine girerlerken; diğer taraftan bu şirketlerin çıkarlarını korumak ve dünya finans piyasasını düzenlemek amacıyla faaliyet gösteren Dünya Bankası ve IMF, küresel sermayenin yatırımlarına uygun hale getirmek ve borçların geri ödenmesini kolaylaştırmak için devletleri, “makro ekonomik istikrar” ve “yapısal uyum” programlarını uygulamaya zorlamaktadır. Bu süreç içinde, ulus devletlerin çoğu kendilerine özgü bir ekonomi politikasını yürütmede güçlük çekmekte; refah devleti uygulamalarında ve istihdam oluşturmada gerileme görülmekte ve ulusal kalkınma anlayışı reel ekonomi-politik tarafından dışlanmaktadır. Bu gelişmeler doğrultusunda, ekonomi ile siyaset tarihin hiçbir döneminde olmadığı kadar birbirinden ayrılmış kâra odaklanmış olan ekonomik faaliyet, siyasetin alanını büyük ölçüde daraltmıştır. 1980’lerden itibaren uygulanan “makro ekonomik istikrar” ve “yapısal uyum” programları dünyanın çeşitli bölgelerinde milyonlarca insanın yoksullaşmasına neden olmuştur. Ekonomik küreselleşmenin bir yüzünde fırsatların küreselleşmesi yer alırken öteki yüzünde “yoksulluğun küreselleşmesi” bulunmaktadır (Chossudovsky, 1999:199).

İletişimin Küreselleşmesi

Bugün anında iletişimin küresel ölçekte mümkün olduğu bir dünyada yaşıyoruz. İletişimin küreselliğini Harvey (1999:270)’in “zaman mekan sıkışması” ve McLuhan (2001:44)’in “küresel köy” kavramları çarpıcı biçimde ifade etmektedir. “Zaman mekan sıkışması “ telekomünikasyonun sınırlarını kaldırarak bir içe çöküş meydana getirdiğini imgeler. Harvey bu kavramı, iletişimin küreselleşmesinin yanı sıra, ekonomik ve ekolojik karşılıklı bağımlılığı da içeren genel küreselleşmeyi tanımlamak için de kullanır. McLuhan’ın “küresel köy” kavramı ise kültürel bir kaybı ifade eder. Elektronik iletişim araçlarının gelişiminin dünyayı görsel bir yönelimden işitsel bir yönetime kaydırıldığı, insanları kültür alanında tembelliğe ittiği ifade edilerek, okur-yazarlığın gerileyeceği, ilkelliğe doğru bir dönüşün yaşanacağı endişesi işlenir. İletişim alanının elektronikleşmesinin tüm dünyada bir eş zamanlılığı meydana getirmesi, dünyanın bir köy topluluğuna dönüştüğü düşüncesini doğurmakta ve bu durum, kültürel açıdan haklı olarak bir kayıp gibi değerlendirilmektedir.

Medyanın küreselleşmesi insanların üzerinde küreselleştirici duygular doğurur. Bu etki ilk olarak kitlelere yönelik gazetelerin yayınlanmaya başlamasıyla ortaya çıkmıştır (Giddens, 1997:77). İletişim araçlarından yararlanabilen herkes, kendi yaşam alanının sınırlarının çok ötesindeki olaylardan, savaşlardan, sevinçlerden, dramlardan ve değişimlerden haberdar olur. Uzakların iletişim araçlarıyla yakınımıza gelmesi olgusu yüz yüze konuşma, görüşme gibi geleneksel bilgilenme kanallarında bir gerilemeyi; dolayısıyla “yakın olanın uzaklaşması” olgusunu ortaya çıkarır. Hayatımıza anlam atfeden odaklar ve referans çevremiz genişleyerek tüm dünyaya yayılır.

İnternet toplulukları gibi yeni toplumsallık formlarını ortaya çıkararak, birbiriyle hiç karşılaşmamış, coğrafi olarak uzak mesafelerdeki bireyler arasında düşünsel ve duygusal “yakın” ilişkilere ortam hazırlayarak bireyi modernliğin soyutlanmışlığından kurtarıp tekrar özne durumuna getirir.

Elektronik ve telsiz sistemleriyle yapılan iletişim, kültürel sınırların bölgesel özelliğini ortadan kaldırmış (Abu-Lughot, 1998:172) imge akışı sınırlardan duraksamadan geçmektedir. Bu akışın yönü büyük ölçüde merkezden çevreye doğru olduğu için emperyalizmin çöktüğü 1960’lı yıllarda “yeni emperyalizm”den veya “kültür emperyalizminden” söz edilmeye başlanmıştır. Uluslar arası dolaşım halindeki kültürel ürünlerin %60’ı Amerikan kökenlidir. Bu nedenle de kültür emperyalizmi Amerikan kültürünün hegemonik yayılmasını (Touraine, 2000:14) ve İngilizce’nin bir dünya dili haline gelmesini ifade eder. Kitle iletişim araçları kanalıyla yeni uluslar kültürel emperyalizmin ağlarının içine yerleştirilerek iç sınırlar geçirgen hale getirilmekte ve kolektif aktörler ve bireyler arasında uluslar üstü birlikteliklerin kurulması sağlanmakta, böylece ulusal egemenliğin imkânları zorlanmaktadır (Waters, 1995:149).

İletişimin küreselleşmesinin hem yerinden çıkarma ve kültür emperyalizmi gibi olumsuz boyutu hem de hem de yeniden yerleştirme ve yeni topluluklar ortaya çıkarma gibi olumlu bir boyutu vardır. Bu nedenle sonuçları, ne tümünden reddedilebilir ne de sorgusuz olarak kabul edilebilir niteliktedir.

Küreselleşme ve Medya

1980'lere kadar hem devletin hem de özel sektörün sahip olduğu radyo ve televizyon yayıncılığına egemen olan ilke "kamu yararı" ilkesi olmuştur. Yayıncılıktan "ulusun kamusal ve siyasi hayatına katkıda bulunması ve demokrasinin bütünleyicisi olması " beklenilmekteydi. Bu anlayışla hizmet veren yayın kuruluşları ve birbirinden kopuk olan vatandaşlara ulusal birlik duygusunun kazandırılmasında ulusal belleğin yaratılmasında ve aktarılmasında; günlük hayatlarında soyutlanmış bir biçimde yaşayan insanlarda ortak bir yaşam tarzının ve kültürün yaratılmasında önemli roller üstlenmişlerdir. 1980'lerden itibaren yayıncılık alanında "kamu yararı" ilkesi yerini "karlılık" ilkesine bırakmıştır. Serbest piyasa anlayışının gelişmesi ve buna paralel olarak kamu hizmetlerinin özelleştirilmesi; uydu teknolojisindeki gelişmelerin sınır ötesi yayıncılığı doğurması; teknolojinin yerel yayıncılığı mümkün kılacak ölçüde ucuzlaması, yerel ve kültürel farklılık haklarının gündeme gelmesi ve somut kazanımların sağlanması, yayıncılık ilkesinin değişiminde ekonomik, hukuki ve teknolojik alanlarda ilk akla gelebilecek etkenlerdir. Artık yayıncılık alanında ulusal kültür ve kimlik endişesine medya piyasasının karlılığını ve gelişimini engelleyecek faktör olarak bakılmaktadır. Medya şirketlerinin kar oranı ulaşmış olduğu izler kitle ile doğrudan orantılı olduğu için, yayınların hem coğrafi olarak genişlemesi hem de yoğunlaşması hedeflenmektedir. Bu nedenle ulusal toplulukların eski sınırları ve engellerin yıkılması artık zorunludur ve bu sınırlar, ticari stratejinin yeniden örgütlenmesinin önündeki keyfi irrasyonel engeller olarak görülmektedir (Morley ve Robins, 1997:30).

Medyanın bu şekilde ulusal sınırları aşarak küreselleşmesi kısa bir süre içinde şu sonuçları doğurmuştur:

- Tüketim ve kitle kültürünün yayılması,
- Kültür emperyalizmi endişesi,
- Yaşam tarzlarının küreselleşmesi,
- Ulusal kültür ve kimliğin zayıflaması,
- Avrupa kimliği gibi ulus üstü bölgesel kimlikler,
- Küresel kültür çatışmaları.

Küresel kitle kültürü, kültürel üretimin modern araçlarının ve dil sınırlarını kolayca geçebilen görüntünün egemenliğindedir. Popüler hayatın, eğlencenin yeniden inşasına doğrudan katılan görsel ve grafik sanatların her türlü müdahalesinin egemenliğindedir. Küresel kitle kültürünün başlıca örneği uydu televizyonu oluşturmaktadır.

Uydu yayıncılığının başlamasıyla birlikte yayıncılıkta kamu hizmeti anlayışı nosyonu bir anda tarihe aykırı hale gelerek yerini karlılık anlayışına bırakmıştır. Uydu televizyonculuğu dil engelini aşmak için görsel temsili ön plana çıkarır. Küresel kitle kültürünün en belirgin özellikleri Batı

merkezli oluşu ve dilinin İngilizce oluşu ile kendine özgü türdeşleştirme biçimine sahip olmasıdır.

Kültür emperyalizmi söylemlerini haklılaştıran en önemli gelişme ise küresel iletişimin gelişmesi ile yerel kültür sanayinin üretiminde önemli düzeyde görülen gerilemelerdir. Egemen ülkelerde üretilen filmlerin, programların kalitesi ile örneğin bir 3.dünya ülkesinde üretilenlerin arasındaki büyük oransızlık birçok ülkede sektörü üretim yapamayacak duruma getirmiştir.

Global medya yenedünya düzeninin serbest piyasadaki finans gücünün yanı sıra en önemli aracıdır. Küreselleşmenin en ateşli avukatı olan global medyanın asıl amacı her türlü yerel, bölgesel, ulusal değer yargılarına karşı çıkarak serbest piyasa ve sermayenin egemenliğini öngören yeni dünya düzeni ideolojisinin bir propoganda aracı olmaktır (Girgin, 2002:36).

“Küreselleşme şüphesiz dünya çapında ekonomik alanda gelişmemiş ülkelerin aleyhine büyümeyi hızlandırmakta medya sektörü de toplumun diğer kurumları ile küresel kültürün yaratılmasında gelişmiş Batı dünyasına hizmet etmektedir. Batı merkezli küresel kitle kültürünün yönlendirici güç kaynakları da batının ilerlemiş teknolojisi, tekelci sermaye, batılı toplumların yaşam tarzı ve görselliği olmaktadır“ (Atılğan, 244).

KAYNAKÇA

ABU-LUGHOD J, Küreselleşme Üzerine Tartışmalarda Gevezeliğin Ötesine Geçmek, Çev: H.Yolsal, Bilim ve Sanat, Ankara-1998.

ATILGAN S, Küreselleşme ve Günümüzde Medya Sektörü, Marmara İletişim Dergisi.

BAUMAN Z, Küreselleşme: Toplumsal Sonuçları, Çev:A.Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul-1999.

CHOSSUDOVSKEY M, Yoksulluğun Küreselleşmesi, Çev:N.Domaniç, İstanbul-1999.

GERBIER B, Kapitalizmin Bugünkü Aşaması Olarak Jeo-Ekonomik Emperyalizm, Piyasa Efsanesinin Çöküşü, Der: F.Başkaya, Ütopya Yayınları, Ankara-1999.

GIDDENS A, Modernliğin Sonuçları, Çev: E.Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul-1997.

GIDDENS A, Modernity and Self-Identity, Cambridge, Polity Pres.

GIDDENS A, Tarihsel Materyalizmin Çağdaş Eleştirisi, Çev:Ü.Tatlıcan, Paradigma Y, İstanbul-2000.

GİRGİN A, Uluslararası İletişim, Der Y, İstanbul-2002.

HARVEY D, Postmodernliğin Durumu, Çev:S.Savran, Metis Y, 2.Baskı, İstanbul-1999.

HELD D, MCGREW A, Global Transformations: Politics, Economics and Cultures, Polity Press. Chamridge-1999.

HIRST P, THOMPSON G, Küreselleşme Sorgulanıyor, Çev:Ç.Erdem, Dost Y, ANKARA-2000.

HOBSBAWM E.J, Milletler ve Milliyetçilik, Çev:O.Akınhay, Ayrıntı Y, İstanbul-1995.

KADIOĞLU Z, Küresel Medya Sermayesinin Hareketliliği ve Türk Medyasına Etkileri, Marmara

Ünv, Doktora Tezi, İstanbul-2001.

KOBRIN S.J, Electronic Cash and the End of National Markets, Foreign Policy, No:107.

MCLUHAN M, Gutenberg Galaksisi, Çev:G.Güven, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul-2001.

MORLEY D, ROBINS K, Kimlik Mekânları, Çev:E.Zeybekoğlu, Ayrıntı Y, İstanbul-1997.

ROBERTSON R, Küreselleşme; Toplum Kuramı ve Küresel Kültür, Çev:H.Yolsal, Bilim ve Sanat, Ankara-1999.

ROBERTSON R, Mapping the Global Condition, Global Culture, Ed. BY.M, Featherstone, London-1990.

SCHOLTE J, Global Capitalism and the State, International Affairs, vol.73, No 3.

SPYBEY T, Globalization and World Society, Cambridge-1996.

TOPUZ H, ALEMDAR K, Basında Tekelleşmeler, İLAD Y, İstanbul-1999.

TOURAINÉ A, Birlikte Yaşayabilecek miyiz?, Çev: O. Kunal, Yapı Kredi Y, İstanbul-2000.

WALLERSTEIN I, Halklılığın İnşası; Irkçılık, Milliyetçilik ve Etniklik, Çev: N.Ökten, Metis Y, İstanbul-1993.

WATERS M, Globalization, London-1

Dr. Tuba Karahisar

İstanbul Gelişim Üniversitesi